

***НАЦИОНАЛНИЯТ ОСИГУРИТЕЛЕН
ИНСТИТУТ 2000–2003 г.***

***РАВНОСМЕТКА НА
ПЪРВИТЕ ЧЕТИРИ ГОДИНИ
ОТ РЕФОРМАТА В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ***

София • 2004 г.

Бюлетин на Националния
осигурителен институт

Година III, брой 1, 2004

Редакционна колегия:

Христина Митрева - председател
Валентина Кръстева
Даниела Асенова
Теодора Нончева
Марин Калчев
Йосиф Милошев

Коректор Валентина Минчева
Предпечат Калина Минчева
Печат Печатна база на НОИ
Формат 60 x 90/8
Печатни коли 4,5

Адрес на редакцията

1303 София,
бул. "Ал. Стамболийски" № 62-64
Тел: 02 926 1010
02 926 1234
web: www.nssi.bg
ISSN 1311 - 9656

НАЦИОНАЛНИЯТ ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ 2000–2003 Г.

(РАВНОСМЕТКА НА ПЪРВИТЕ ЧЕТИРИ ГОДИНИ ОТ
РЕФОРМАТА В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ)

I. РЕФОРМАТА В СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ – СЪЩНОСТ, ИКОНОМИЧЕСКИ И ПОЛИТИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

1. Реформата в социалното осигуряване – едно от предизвикателствата на прехода

Преходът към пазарна икономика в България и демократично устройство на обществото изискваше провеждане на радикална, поетапна реформа на системата за социално осигуряване, както и цялостна промяна в неговата нормативна уредба. Тази промяна се налагаше, за да се решат следните по-съществени проблеми на осигурителната система:

- хроничен недостиг на средства за месечните плащания на пенсии и очертаваща се бъдеща финансова неустойчивост и дефицити в огромни размери;
- лесен достъп до осигурителни плащания и щедро “даряване” на осигурителен стаж без финансово покритие;
- масово прилагане на ранното пенсиониране като средство за намаляване на безработицата и туширане на общественото напрежение от закриването на цели отрасли;
- нарушена социална справедливост и ниския размер на пенсиите.

В първите години от прехода към пазарно стопанство бяха предприети следните стъпки за реформиране на системата за социално осигуряване:

- актуализация на пенсиите спрямо рязкото поскъпване издръжката на живота (1992 г.);
- увеличаване на осигурителните вноски, в т.ч. за работещите при условията на първа и втора категория труд (1993 г.);
- разширяване обхвата на осигуряващите се лица извън сферата на наемния труд (1993 г.);
- появата (макар и без специална регулация) на доброволно пенсионно осигуряване на капиталов принцип и с индивидуални осигурителни сметки (1994 г.);
- постепенно институционално и финансово отделяне на осигурителната система от държавните структури и държавния бюджет (1995 г.);
- въвеждане принципите на трипартитното управление на осигурителните фондове (1995 г.);
- опити за по-пряко обвързване на осигурителните плащания с осигурителния принос на бенефициента (1997 г.);

– начало на информационна система, съдържаща осигурителната “история” на осигурените и работодателите (Система за предварително събиране на данни – 1997 г.).

Тези реформи не можаха да доведат до съществени резултати поради това, че бяха частични, без предварителна стратегия. В тях преобладаваше реактивният (а не проактивният) подход и се търсеха бързи политически ефекти. Опитите за радикална реформа в социалното осигуряване спряха до разработване на “Бяла книга”.

Обществено-политическата, икономическата и финансовата криза от 1996 и началото на 1997 г. постави осигурителната система на България в още по-тежко положение. За излизане от това състояние се очертаха следните приоритетни задачи:

- Постепенно да се възстанови покупателната способност на пенсиите, чиито месечни размери бяха стигнали до няколко долара;
- Да се преодолее хроничният финансов дефицит и да се гарантира бъдещата устойчивост на осигурителните фондове;
- Да се подобри събираемостта на осигурителните вноски;
- Да се намали високият социален товар върху работещото поколение;
- Да се възстанови нарушената социална справедливост и да се възвърне доверието в обществената осигурителна система;
- Да се постави началото на осигурителни схеми от капиталов тип.

През 1998 г. Правителството на ОДС възприе идеята за изграждане на триколонна пенсионна система и бяха предприети действия в следната последователност:

- Регламентиране и укрепване на системата на доброволно пенсионно осигуряване (3-и стълб, капиталобразуваща пенсионна схема, основана на доброволни вноски в индивидуални сметки);
- Реформиране на действащата пенсионна система (1-и стълб – задължителна разходо-покривна система) чрез обвързване размера на пенсиите с осигурителния принос, подобряване на събираемостта на вноските и администрирането на системата, подобряване на формулата за определяне на пенсиите, ограничаване на ранното пенсиониране.

➤ Пренасочване на част от задължителните осигурителни вноски към система от частни професионални и универсални пенсионни фондове (2-и стълб – задължителна пенсионна система от капиталов тип с индивидуални осигурителни сметки).

Новото социалноосигурително законодателство (Законът за допълнителното доброволно пенсионно осигуряване – приет през юли 1999 г. и Кодексът за задължително обществено осигуряване, влязъл в сила от 1 януари 2000 г.) доведе до следните резултати:

- Постигна се по-тясно обвързване между размера на получаваните обезщетения и пенсии с приноса в осигурителната система;
- Осигурителните вноски се разпределиха между работодателите и работниците в определени пропорции;
- Разшири се осигурителната основа (всички доходи от трудова дейност) и се регламентира максимален и минимален размер на осигурителния доход;
- Обществената система за социално осигуряване бе допълнена с капиталова система, основана на индивидуални сметки;

- Създаде се възможност за осигуряване в лично избран професионален фонд за ранно пенсиониране на работещите в условията на първа и втора категория труд;
 - Всички родени след 1959 г. имат възможност да се осигуряват в универсален фонд с право на втора пожизнена пенсия от натрупаните средства в индивидуалната им сметка;
 - Всеки може да се осигурява и в доброволен пенсионен фонд или фонд за професионална квалификация и безработица, като се ползва от данъчни облекчения.
- Целите и задачите на реформата в социалното осигуряване бяха възприети и от настоящото коалиционно правителство на НДСВ и ДПС. Без да променя философията на реформата, правителството направи много важни стъпки за усъвършенстване на осигурителната система в следните насоки:
- Консолидация на осигурителните фондове – бюджетът на ДОО се разработва и изпълнява на консолидирана основа, като в него влезе и фонд “Безработица” и се обособи фонд “Пенсии, несвързани с трудовата дейност”;
 - Кодификация на осигурителното законодателство – цялата материя по общественото осигуряване (без здравното) се регламентира с Кодекс за социално осигуряване;
 - Въвеждане на минимален осигурителен доход по икономически дейности и квалификационни групи професии и задължителна регистрация на трудовите договори;
 - Подобряване на надзора върху частните осигурителни схеми чрез интегриране на осигурителния, застрахователния и финансовия надзор върху търговията с ценни книжа в една институция.
- Така реформата в социалното осигуряване се превърна в необратим и безалтернативен процес, независимо от критиките (основателни или неоснователни), които се отправят към един или друг неин сегмент.**

2. Икономическа среда на реформата в социалното осигуряване

Социалноосигурителната реформа трябва да се разглежда в контекста на протичащите глобални и национални икономически, политически и демографски процеси. Нещо повече, общественото осигуряване, като част от системата за социална защита на страната, до голяма степен е вторично спрямо икономиката. То се влияе силно от темповете на икономическия растеж, равнището на заетост/безработица, на доходите, инфлацията, демографското развитие и т.н.

За 2000 г., първата година на реформата в общественото осигуряване, се наблюдава ускорен растеж на националната икономика и напредък в реструктурирането на нашето стопанство. През същата година реалното нарастване на **брутния вътрешен продукт** (БВП) е 5,8%. Основните фактори за макроикономическата стабилност са разумното управление на публичните финанси, интензивното реструктуриране на икономиката и задълбочаването на финансовото посредничество. През 2001 г. брутният вътрешен продукт нарасна с 4%, като по-ниският растеж се обяснява с променената икономическа конюнктура след терористичните актове на 11 септември 2001 г. в САЩ и намаляване ръста на инвестициите в международен

мащаб. В 2002 г. отново се отчита по-висок ръст на БВП – 4,8% реално нарастване спрямо 2001 г., което показва трайна тенденция за стабилизиране темповете на икономически растеж, наблюдавани след въвеждането на валутния съвет. По прогнозни данни на АИАП за 2003 г. се очаква реалното нарастване на БВП за 2003 г. спрямо 2002 г. да бъде **5%**.

Средногодишната инфлация за периода 2000–2003 г. отбелязва непрекъснат спад – от 10,3% през 2000 г. на 7,4% през 2001 г., 5,8% през 2002 г. и **2,3%** през 2003 г.

И по отношение на **пазара на труда** се развиват положителни тенденции през наблюдавания период. Докато през 2000 г. броят на заетите в страната намаля с 3,4% спрямо 1999 г. в резултат на структурната реформа и приватизацията на голяма част от държавните предприятия, то от 2002 г. започна процес на нарастване на броя на заетите и спад в броя на безработните лица. От **18,14%** през 2000 г. равнището на безработица спада до **13,52%** в края на 2003 г. Промяната в политиката на пазара на труда се изразява в преход от пасивна социална защита на безработните към осигуряване на заетост и подходящо квалификационно обучение. Започна да се прилага и диференциран подход към различните социални групи безработни лица в съответствие с конкретната им квалификация и потребности. Вместо ранно пенсиониране се създаде специална програма “Помощ за пенсиониране”, даваща възможност чрез субсидирана заетост да се придобие необходимия осигурителен стаж.

Средната работна заплата в страната за четиригодишния период нарасна реално с **8,65%**, като се наблюдава изпреварващо нарастване на минималната работна заплата в сравнение със средната работна заплата (**25,7% – реално нарастване**).

На фона на сравнително високите темпове на икономически растеж, ниската инфлация и нарастването на доходите, **осигурителната система е обременена от негативните последици от структурната реформа на стопанството, от реформите в образованието, армията и здравеопазването**. Реформите в тези области водят до увеличаване броя на пенсионерите и безработните, до влошаване на здравния статус на населението, следователно и до по-високи социалноосигурителни разходи.

Тенденцията в развитието на населението през периода 2000–2003 г. следва неблагоприятните трендове, установили се трайно през последните 15 години – намаляване на раждаемостта и увеличаване на смъртността. В резултат на тези тенденции естественият прираст на населението от 1993 г. е отрицателен и оказва изключително неблагоприятно влияние върху демографската структура на населението. През 2002 г. стойността на коефициента на естествения прираст е минус 5,8‰ и се е влошил спрямо 2000 г. с 0,7‰ пункта. Към тази неблагоприятна картина трябва да се прибави и интензивната емиграция. За последните 14 години от страната са емигрирали над 700 хиляди български граждани, по-голямата част от които са в трудоспособна възраст.

Така **средата, в която протича реформата в социалното осигуряване през последните четири години може да се определи като умерено благоприятна откъм развитието на икономиката и определено неблагоприятна откъм демографското развитие**.

3. Политически контекст на реформата в социалното осигуряване

Важно условие за успеха на реформата в социалното осигуряване е наличието на политическа подкрепа и благоприятна общественно-политическа среда. В България тези предпоставки се създадоха след политическите промени от зимата на 1997 г. Основно те се изразяват в следното:

- Натрупано всеобщо недоволство от съществуващата пенсионна система и безспорните прогнози за предстоящата ѝ финансова катастрофа;
- Наличието на политическа воля за реформи и готовност да се поеме отговорността за непопулярните мерки от страна на управляващите;
- Отсъствието на алтернативни виждания за философията на пенсионната реформа и нежелание да се поеме отговорност от страна на опозицията;
- Сравнително добра обществена и медийна подкрепа в очакване да се направи нещо добро за сегашните и бъдещите пенсионери;
- Готовност на външни донори и на международните финансови институции да подкрепят реформата както с техническа помощ, така и със заеми за покриване на първоначалния дефицит.

Бившата управляваща коалиция (ОДС), която се натовари с неблагодарната задача да осъществи реформата в социалното осигуряване и да поеме политическата отговорност, продължава да я подкрепя. Както бе посочено, настоящото правителство продължи реформата в социалното осигуряване, като я обогати с нови ефективни мерки за подобряване на събираемостта на осигурителните вноски и повишаване на плащанията. Реформата се ползва от добра подкрепа и от международната общност. В доклада на Комисията на ЕС (2001 г.) пенсионната реформа е посочена като една от сферите, където е постигнат голям напредък. Международните организации (Световната банка, Международният валутен фонд, Международната организация по труда, Международната организация по социално осигуряване и др.) също дават добра оценка на българската реформа. Към нашата осигурителна система проявяват интерес много страни, които сега стартират своите реформи.

Поради чувствителността на темата вътрешнополитическият консенсус по реформата в социалното осигуряване в България е много крехък. Част от опозиционните партии, някои от организациите на пенсионерите и други неправителствени организации критикуват реформата и най-вече нейните рестриктивни моменти. Предлагат отделни поправки в Кодекса за социално осигуряване, водещи до увеличение на пенсии или намаление на осигурителните вноски или пък преференциални режими за осигуряване на някои категории. За съжаление, подобни предложения, макар и с добри подбуди, пораждат очаквания, които могат да се окажат неизпълними или да породят бъдещи задължения с растящо финансово натоварване на системата.

Всъщност в основата на критиките към реформата в социалното осигуряване стои не избраният нов модел на социално осигуряване, а по-скоро неблагоприятното въздействие на фактори извън осигурителната система. Тази реформа е натоварена с неудачите в здравната реформа, негативните демографски процеси, включително интензивната емиграция. Тя поема върху себе си и негативите на структурната реформа

в икономиката, съкращенията в армията, реформата в образованието, които водят до намаляване на заетостта и увеличаване на натиска за ранно пенсиониране.

II. НОИ В РЕФОРМАТА И РЕФОРМАТА В НОИ

1. Институционална и нормативна подкрепа на реформата в социалното осигуряване

1.1. Националният осигурителен институт (НОИ) и неговата мисия и визия

НОИ е една от основните институции, върху която легна тежестта и отговорността по провеждане на реформата в социалното осигуряване. Институтът администрира осем от деветте осигурителни риска, включени в Конвенция 102 на Международната организация на труда, а именно: временна неработоспособност, майчинство и семейни помощи за деца, трудова злополука и професионална болест, инвалидност, старост, смърт, безработица. Медицинските услуги (здравното осигуряване) се администрират от Националната здравноосигурителна каса, независимо че здравните вноски се събират и контролират от НОИ. Като посредник между осигурителите и бенефициентите, НОИ гарантира осигурителните плащания чрез събиране и разпределение на осигурителните приходи въз основа на действащите закони, подзаконовите актове, инструкции, задължителни формуляри и други документи.

Институционалното укрепване на НОИ, осъществявано с инвестиционен заем от Световната банка в размер от 24,3 млн. долара, съвпадна със стартиралата реформа от началото на 2000 г. Радикалността и всеобхватността на реформата в социалното осигуряване постави института буквално в “окото на бурята” още в първите месеци на годината. На тези предизвикателства можеше да се отговори само като се изготви и приеме стратегия за развитие на НОИ, основана на методите на стратегическото планиране с ясно формулирани мисия и визия, както и основни насоки на развитие.

Мисията на Националния осигурителен институт се изразява в гарантиране осигурителните права на гражданите чрез ефективното управление на средствата на държавното обществено осигуряване по прозрачен и разумен начин и предоставяне на качествено и бързо обслужване на осигурените, осигурителите и самоосигуряващите се.

Визията на НОИ е насочена към осигурените лица и получателите на социални престации – пенсионерите, инвалидите, майките, болните и безработните. Визията включва основните изисквания за професионално, съпричастно и коректно поведение към участниците в осигурителния процес, създаването на съвременна технологична информационна инфраструктура, прилагането на ефективна и ефикасна система за контрол на спазване на осигурителните задължения, както и повишаването на обществената подкрепа и доверие към социалното осигуряване.

Формулирането на мисията и визията на Националния осигурителен институт показва, че наред с провеждането на реформата в социалното осигуряване, неговите основни задължения са насочени към създаване на подходящи условия за пълноценно осъществяване на едно от конституционните права на гражданите – правото на обществено осигуряване.

Като най-голямо постижение на НОИ през последните четири години може да се отбележи фактът, **че на фона на коренно променено и променящо се законодателство, при непрекъснато разширяващи се функции и задачи, институтът не допусна безредие и социално напрежение.** Доказателство за тази оценка за работата на НОИ по обслужване на работодателите, осигурените и самоосигуряващите се, на пенсионерите и безработните са следните факти:

- В началото на 2000 г. бяха преизчислени по новата формула около 2,5 млн. пенсии, като всички бяха изплатени в новите си размери в срок;

- Създаде се по-добра организация за приемане на документите и отпускане на пенсии в по-кратки срокове – максимум до 1 месец. Когато липсват част от документите или необходимата информация за определяне на точния размер на пенсията, първоначално тя се отпуска и изплаща в минимален размер с последващо доплащане на разликите;

- Подобри се организацията за отпускане и изплащане на пенсиите по международни спогодби. Само по споразумението с Република Турция през периода май–октомври 2000 г. бяха обработени над 40 хиляди молби и беше преодоляно изоставането, което създаваше голямо напрежение;

- През целия период 2000–2003 г. няма нито един случай на забавяне изплащането на пенсии, както и напрежение по осигуряване на необходимите средства за месечните плащания;

- От септември 2000 г. започна да се осъществява предварителен контрол при изплащане на краткосрочните обезщетения – програмата “Инкасо”, на основание на която банките изплащат или отказват изплащането им след потвърждаване от НОИ;

- От 1 януари 2002 г. НОИ пое администрирането на фонд “Безработица”, без това да създаде трудности. Обратно, засили се контролът върху изплащаните обезщетения за безработица и бяха констатирани около 22 хил. случая на неправомерни плащания;

- От началото на 2003 г. се въведе задължителна регистрация на трудовите договори. За да се улеснят работодателите, се разшириха мрежата и начините на приемане на уведомления. Така, без да се създава напрежение, до 30 април бяха регистрирани почти 2 млн. стари договора, а до края на годината бяха приети над 3 млн. уведомления за нови, прекратени или изменени трудови договори;

- Пак през 2003 г. се въведоха минимални осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии, чието прилагане бе осигурено с методическата помощ и подкрепа на института;

- От началото на 2004 г. обезщетенията за безработица се отпускат и изплащат от териториалните поделения на НОИ. Тази промяна мина съвсем незабелязано поради добрата организация. Нещо повече – облекчи се процедурата по обслуж-

ване на безработните. Освен това НОИ разшири мрежата си от офиси на територията на страната и по този начин доближи услугите си до хората;

➤ От началото на 2004 г. над 150 хил. пенсии се изплащат в границите до новия таван от 420 лв., като промяната беше извършена по служебен път, без да се ангажират пенсионерите.

Естествено, поради кампанийния характер, недостатъчната информираност или поради обичайната практика да се чака крайният срок, в някои случаи (например случаят с продължителното неплащане на вноски или неподаване на информация за здравното осигуряване) се стигна до опашки и напрежение, но винаги е имало ясен ред и са предприемани адекватни мерки в рамките на възможното.

1.2. Нормативно обезпечаване на реформата в социалното осигуряване през периода 2000–2003 г.

Основният законодателен акт – **Кодексът за задължително обществено осигуряване**, беше приет в края на 1999 г. Повечето от нормативните документи, свързани със започналата реформа в социалното осигуряване, бяха приети през 2000 г. и продължават да действат и в момента. По-важните подзаконови нормативни актове бяха разработени с цел подпомагане спазването на основните принципи на КЗОО и облекчаване процедурите при осигуряване на лицата, пенсиониране, обслужване и контрол.

С **Наредбата за пенсиите** беше регламентирано отпускането на различните видове пенсии за трудова и нетрудова дейност и добавките към тях, случаите, при които може да се извършва преизчисляване на вече отпуснати пенсии, въвеждането на еднаква продължителност на периода за изчисляване на инвалидните пенсии (същия като при пенсиите за осигурителен стаж и възраст), определянето на индивидуалния коефициент, средния осигурителен доход и т.н.

Съгласно **Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране**, в три раздела със съответна последователност бяха обхванати работещите в условията на първа, втора или трета категория труд. За улеснение на работодателите НОИ издаде специална инструкция за прилагане на Наредбата с указателни списъци.

Наредбата за общественото осигуряване на самоосигуряващите се лица и на българските граждани на работа в чужбина уреди общественото осигуряване на тези лица поради съществуващите особености в начина на осигуряването им, произтичащи от по-различния им статут на трудова заетост в сравнение с работещите по трудови и служебни правоотношения.

За да се регламентира ясно осигурителният доход, върху който се начисляват и внасят осигурителни вноски за работещите по трудови или служебни правоотношения, се прие **Наредбата за елементите на възнаграждението и доходите, върху които се правят осигурителни вноски, и за изчисляване на паричните обезщетения за временна неработоспособност или за бременност и раждане**. В нея се дадоха и ясни указания за изчисляването на паричните обезщетения за временна неработоспособност или за бременност и раждане при формулирането на показателя среднодневното брутно възнаграждение или осигурителен доход, от който се изчислява обезщетението.

Поемането на нови функции от Националния осигурителен институт по събирането и разпределянето на осигурителните вноски за фонд “ПКБ”, здравното осигуряване и фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване наложи приемането на **Наредба за функциите на Националния осигурителен институт по събиране и разпределяне на задължителните осигурителни вноски**. С нея беше уреден редът за предоставяне на информация ежемесечно от НОИ на носителите на съответната осигуровка относно осигурените лица и събраните осигурителни вноски.

От началото на 2000 г., съгласно чл. 57, ал. 3 от КЗОО, на НОИ беше възложено и администрирането на трудовите злополуки във връзка с обособяването на фонд “Трудова злополука и професионална болест”. В **Наредбата за установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки** се определи редът за разследване и установяване на трудовите злополуки, показателите за трудовите злополуки и процедурата за приемане или неприемане на злополуката за трудова.

С цел да се повиши контролът върху експертизата на работоспособността (на основание чл. 14, ал. 3 на КСО) беше приета и **Наредбата за експертизата на работоспособността**, в която се регламентираха принципите и критериите за експертизата и редът за установяване на неработоспособността. Особено важен дял в тази наредба представлява експертизата на трайно намалената или загубена работоспособност (инвалидност) поради обществената значимост на този проблем.

Крчка напред в осигурителното законодателство през 2000 г. беше и разработването на **Наредбата за експертиза на инвалидност при децата до 16-годишна възраст**, с която се уредиха някои осигурителни права, свързани с тази категория лица.

Наредбата за осигурителните каси и Наредбата за поддържане и функциониране на регистър БУЛСТАТ и за взаимоотношенията му с други регистри и информационни системи са нормативни актове, действащи все в посока на улесняване режима на осигуряване и по-добро, срочно и качествено обслужване на осигурителите и осигурените лица.

1.3. Инициативи на НОИ за промяна на осигурителното законодателство и нормативната основа за неговото прилагане

НОИ няма право на законодателна инициатива, но като институция, пряко свързана с реформата, непрекъснато инициира промени в посока към усъвършенстване на законодателството и подзаконовите актове. Тези промени са насочени главно към разширяване на осигурителните права на гражданите, подобряване на обслужването, засилване на контрола по внасяне на осигурителните вноски и получаването на обезщетения и пенсии от ДОО. В резултат на доброто взаимодействие между Комисията по труда и социалната политика към Народното събрание, Министерството на труда и социалната политика и НОИ и ангажираността на народните представители към осигурителното дело, през периода 2000–2003 г. бяха приети много изменения и допълнения на законовите и подзаконовите актове в посока към непрекъснато усъвършенстване.

През 2000 г. се направиха изменения и допълнения в Кодекса за задължително обществено осигуряване за облекчаване осигуряването на някои групи от населението (земеделските производители, инвалидите, самонаетите пенсионери и др.), както и за опростяване на процедурите по плащане на осигурителните вноски. Отпадна задължението пенсионерите да възстановяват надвзетите суми в резултат на техническа грешка на длъжностните лица от НОИ.

През 2001 г. бяха направени някои изменения и допълнения както в Кодекса за задължително обществено осигуряване, така и в подзаконовите нормативни актове. Целта на тези промени беше да се отстранят някои различия в режима на изчисляване на пенсиите и да се постигне по-пълно синхронизиране на законодателството. С допълнение в **§ 7 от ПЗР на КЗОО** се създаде разпоредба, съгласно която индивидуалният коефициент на лицата с пенсии, отпуснати по отменения Закон за пенсиите и включващи период след 31.12.1996 г., да се преизчисли еднократно, като се работи със средномесечен осигурителен доход, а не със средна работна заплата за същия период. По този начин се увеличиха пенсиите на около 350 хил. пенсионери, като увеличението варираше от 5 до 11%.

Променен беше и **чл. 100 от КЗОО** и осъвременяването на пенсиите беше изтеглено с един месец по-рано – вместо от 1 юли, то започна да се извършва от 1 юни всяка календарна година.

Създаде се по-благоприятен режим за изчисляване на осигурителния стаж при изработено по-малко от нормативно установеното работно време с възнаграждение по-малко или по-голямо от минималното за страната за съответната продължителност. Това допълнение се наложи от възможността лицата да полагат труд по повече от едно трудово правоотношение, както и да работят до 5 работни дни в месеца с възнаграждение по-голямо от минималната работна заплата, в които случаи подлежат на осигуряване за всички социални рискове.

В **Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране** се разшири обхватът на длъжностите и професиите, които се зачитат от първа и втора категория труд.

Със **Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2001 г.** се определи нов размер на осигурителната вноска за фонд “Пенсии” и тя стана 29%, като се намали с 3 пункта спрямо 2000 г.

И през 2002 г. бяха извършени промени в законодателството, насочени към създаване на нови и разширяване на съществуващите до момента права за осигурените лица. Така например се създаде законодателна възможност инвалидите по рождение и с придобита инвалидност до постъпването на работа да придобиват право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване при една година осигурителен стаж, положен до датата на заявлението, уреди се по-благоприятно и въпросът за правото на родителите да получават наследствена пенсия от починалите си деца при положение, че имат право на наследствена пенсия, въведе се гарантиран минимален размер на наследствените пенсии – 90% от социалната пенсия за старост.

Създаде се по-благоприятен режим за отчитане на осигурителния стаж на хората, работещи на повече от едно място. Зачита се за осигурителен стаж в съотношение 4 за 5 години времето, през което лицата са работили по трудов договор на пълно работно време и едновременно са работили по допълнителен или втори тру-

дов договор с продължителност повече от 3 часа, или са упражнявали дейност като еднолични търговци, свободни професии и/или занаятчийска дейност.

Редица промени бяха направени и по краткосрочните плащания. Допълни се чл. 40, ал. 3 от КЗОО, с което се разреши на осигурителите да теглят парични обезщетения, помощи и месечни добавки за деца и в случаите, когато през календарния месец се изплаща само аванс на работниците и служителите.

Относно риска трудова злополука и професионална болест се увеличи срокът, в който пострадалият или неговите наследници имат право да декларират трудовата злополука пред ТП на НОИ, ако осигурителят не я е регистрирал. Този срок нарасна от 6 на 12 месеца.

Много важни промени бяха направени по отношение обезпечаване на вземанията. От началото на 2002 г. контролните органи на НОИ могат едновременно с ревизионния акт за начет да постановят мерки за предварително обезпечаване на вземанията за задължителни осигурителни вноски по реда на Данъчно-процесуалния кодекс. Разписа се и възможността с данъчни вземания да се погасяват задължения към НОИ. С измененията в КЗОО, в сила от 30.04 2002 г., неизплатените доброволно суми, за които има влязло в сила разпореждане, могат да се изпълняват върху суми, възстановени от данъчен орган по запорираните сметки на длъжника.

След 1 януари 2002 г. който изплати на длъжник на ДОО вземания, върху които е наложен заповор по реда на КЗОО, отговаря солидарно с него за изплатените суми до размера на задължението, заедно със законната лихва след плащането.

Освен това обжалването на разпорежданията за събиране на суми по ревизионни актове за начет не спира изпълнението им.

През 2003 г. отново бяха направени редица изменения и допълнения в нормативните актове, уреждащи социалноосигурителната материя:

➤ От 1 януари 2004 г. доходът, от който се изчислява пенсията се определя от средномесечния осигурителен доход за страната за 12 календарни месеца, преди месеца на отпускане на пенсията, което е по-благоприятно за осигурените лица и повишава размера на новоотпуснатите пенсии.

➤ Дадена бе възможност на инвалидите, които нямат осигурителен стаж след 31 декември 1999 г., да преизчислят пенсиите си по реда на КСО, ако това е по-благоприятно за тях.

➤ Отпадна задължението безработни лица да декларират всеки месец обстоятелствата, които водят до прекратяване на изплащането на обезщетенията за безработица.

➤ Също от 1 януари 2004 г. работодателите заплащат за своя сметка само първия ден от обезщетението поради временна неработоспособност. Останалите дни на неработоспособността се поемат от НОИ.

➤ От 1 януари 2004 г. лихвата по задължения към ДОО е увеличена на основния лихвен процент на БНБ за периода плюс 20 пункта.

➤ От 2 август 2003 г. е дадена възможност събирането на задълженията по актове за начет да се извършва и със заповори по сметките на свързани с длъжниците лица с цел увеличаване събираемостта на вземанията.

➤ От същата дата е въведена глоба за длъжностните лица, които са разрешили изплащане на възнаграждения, без да са внесени длъжимите осигурителни вноски.

Глобата е в размера на невнесените осигурителните вноски, но не повече от 20 000 лв.

При тези динамични промени в законодателството за периода от 2000–2003 г. в цялата система на НОИ има общо приключили 6259 съдебни дела – административни (за пенсии, осигурителни вноски и трудови злополуки), граждански и наказателни, от които в полза на НОИ са решени 4642 дела.

1.4. Развитие на информационната система на НОИ

Отговорностите на Националния осигурителен институт за успешната реализация на осигурителната реформа в България са изключително големи и поради това изискват непрекъснати усилия за създаване, поддържане и подобряване на административния капацитет на института. **Водеща роля** във функциите на НОИ и бизнеспроцесите, свързани със събирането на осигурителните вноски (социални, здравни, за ДЗПО), контрола върху осигурителите и осигурените лица, изплащането на пенсиите, регистрирането и отчитането на трудовите злополуки, разработването на бюджета на фондовете на ДОО **играе информационната система на НОИ**. Изграждането на единна интегрирана информационна система за социалното осигуряване е едновременно предмет на реформата и средство за нейното осъществяване.

Информационната система (ИС) на НОИ се изгради на две нива – централно и териториално, като обслужва всички функционални дейности на общественото осигуряване. Освен това тя предоставя необходимата информация на осигурителите, осигурените лица, ползвателите на обезщетения (бенефициентите) и външни заинтересовани институции. Системата е отворена и има възможност за получаване и изпращане на информацията, необходима за захранване на подсистемите, както и в посока от и за други ведомства (НСИ, МТСП, ГДД, НАП, ГРАО и т.н.) при определен формат и периодичност.

Структурата на интегрираната информационна система на социалното осигуряване съдържа 15 основни компонента с обособени функционалности, разработени и внедрени през последните години:

Регистър на осигурителите, който включва въвеждане, съхранение, обобщаване на данните по БУЛСТАТ за юридическите лица и ЕГН/ЕЧН за физическите лица. Като база се използва информацията от регистър БУЛСТАТ на НСИ и регистър Население на ГД “ГРАО”;

Персонален регистър на осигурените лица – натрупва информация чрез ежедневно приемане и обработка на декларации от работодателите за осигурените от тях лица за всички задължително осигурени социални случаи по ДОО, ДЗПО и здравно осигуряване. Регистърът съдържа модул и за годишното изравняване на социалните и здравните вноски на самоосигуряващите се лица;

Централен регистър на осигурените лица в специалните ведомства (МВР, МНО и др.), който се поддържа само на централно ниво и се обслужва по специален ред;

Централен регистър на осигурените за ДЗПО в професионални и универсални фондове. Този регистър е за централизирана обработка по приемане и контрол на индивидуалните заявления за участие във фондовете на ДЗПО, проследяване на съответствието, служебното разпределение, контрол и съотнасяне на средствата от

вноските по индивидуалните партии на осигурените лица, финансовата и статистическата отчетност във връзка с функциите на НОИ по ДЗПО;

Система за администриране на осигурителните вноски. Тази система позволява обработката на данни за плащания чрез банки и пощи – изцяло по електронен път, за прихода по всички фондове от задължителното осигуряване, за плащанията на осигурителни вноски, лихви, погасяване на начети;

Системата за спазване на осигурителните задължения функционира на регионално и централно ниво на базата на изравнителната сметка на осигурителя, осигурителни вноски и обезщетения и контролно-ревизионна дейност. Създава рискови профили за следене на задълженията и осъществяване на контролни функции;

Система за администриране на краткосрочните обезщетения, която служи за обработка и контрол на платежните искания за краткосрочни обезщетения на регионално ниво, изцяло по електронен начин.

Системата за регистрация, наблюдение и отчитане на трудовите злополуки и професионални болести предоставя необходимата за НОИ и външни заинтересовани институции информация за трудовия травматизъм и функционира на регионално и централно ниво.

Системата за администриране на дългосрочните обезщетения (пенсии) служи за регистриране, обработка по отпускане, персонални промени, преизчисления, изплащане на пенсиите, както и за статистическото им наблюдение. Базира се на изграждането на индивидуален профил на пенсионера при налична връзка с индивидуалната партида на осигуреното лица в Персоналния регистър по време на трудовата му кариера. Включва и индивидуалната партида на плащанията, финансовото разчитане с платците (пощи, банки и др.), като позволява и изготвянето на всички необходими данни за пенсионера и обслужващите го институции;

Системите за събиране, натрупване, обработка, анализ и предоставяне на статистическа и актюерска информация осигуряват изготвяне на отчети за вноските, краткосрочните и дългосрочни разходи в различни разрези и периодичност. Тази система позволява бюджетът на ДОО да се разработва на обективна основа. Тя дава също така възможност за симулиране на различни политически решения и оценка на влиянието им върху финансовата устойчивост на ДОО. За целта се използват дългосрочният и краткосрочният актюерски модел на НОИ;

Документопроследяваща система на обжалванията. Тази система обслужва всички направления от тази дейност на НОИ на регионално и централно ниво. Системата е в процес на доработване и тестване.

Системата за следене на работното натоварване, контрол на сигурността и персоналната отговорност на служителите контролира работните потоци въз основа на определените при всички компоненти нива на достъп, приоритети, законови срокове и изисквания.

Системата за архивиране и сигурност на информацията изолира директния достъп до базите данни и осигурява нужната защита, като само чрез интерфейсите на системата поддържа надеждни архиви.

Регистърът на трудовите договори съдържа модули за приемане и контрол на данни от уведомятията за съществуващите, новосключени, изменени и прекрате-

ни трудови договори в териториалните поделения на НОИ, техните филиали и Дирекциите “Бюра по труда” към Агенцията по заетостта.

Система за контрол на здравноосигурителния статус – добавени са модули “Допълнителен регистър” за лицата, представящи доказателства, че са осигурявани от трети лица.

Информационна Интернет базирана система за проверка на здравния статус. По този начин всяко здравноосигурено лице може да провери за себе си редовността на внасяне/невнасяне на здравноосигурителните вноски за периода 2000–2003 г.

Най-общата информация за обхвата на регистрите от информационната система на НОИ може да се види от следната таблица:

	Брой на регистрираните действителни осигурители		Брой осигурени лица		Брой декларации
	социално осигуряване	здравно осигуряване	социално осигуряване	здравно осигуряване	
2000 г.	324 112	326 018	2 202 861	6 018 328	61 816 007
2001 г.	335 127	339 266	2 276 740	6 234 879	51 871 095
2002 г.	347 774	355 914	2 170 061	6 181 015	33 781 900
2003 г.	353 189	363 735	2 284 677	6 798 543	33 219 385

* След 2001 г. данните за здравно осигуряване за пенсионерите и безработните лица се обработват автоматично.

През юли и август 2002 г. НОИ изпрати сведения до всички осигурени и самоосигуряващи се лица в страната, съдържащи информация за осигурителния им стаж и доход през 2000 и 2001 г. Бяха изпратени над 3 млн. сведения, като по този начин се даде възможност на хората да се информират за своите акумулирани осигурителни права и да бъдат активни участници в осигурителния процес. Тази инициатива на НОИ гарантира прозрачност на реформата в социалното осигуряване и подобрява осигурителната култура. И през 2003 г. бяха изпратени годишни сведения за 2002 г. като процентът на непълната и неточна информация беше сведен до минимум (под 0,5%).

Предоставяне на безплатен софтуер

За улесняване на работодателите са разработени следните програмни продукти, които се разпространяват безплатно чрез териториалните поделения на НОИ и чрез INTERNET:

- Internet приложение за тестване коректността на данни в Персонален регистър от клиенти, снабдени с валиден цифров потребителски сертификат;
- Internet приложение за тестване коректността на данни от уведомленията по чл. 64, ал 4 от Кодекса на труда към Регистъра на трудовите договори на НОИ от клиенти, снабдени с валиден универсален цифров потребителски сертификат;
- Програмен продукт – вариант DOS и WINDOWS за въвеждане данни и подготвяне на дискети с информация от декларация образец №1 за Персоналния регистър на осигурените за 2003 г.;

➤ Програмен продукт – вариант DOS и WINDOWS, за въвеждане на данни и подготвяне на дискети с информация от уведомленията за регистрирани трудови договори;

➤ Програмен продукт – вариант DOS и WINDOWS, за обхващане на данни и подготвяне на дискети с информация от декларация образец №3 – “Данни за здравно осигуряване на лица от републиканския и общинския бюджет”, за периоди след 1.01.2000 г.;

➤ Програмен продукт – вариант DOS и WINDOWS, за въвеждане на данни и подготвяне на дискети с информация от декларация образец №1 за Персоналния регистър на осигурените за 2003 г. чрез осигурителните каси;

Приемане на данни от осигурителите с електронен подпис

➤ Internet приложение за въвеждане (приемане) на данни в Персонален регистър от клиенти, снабдени с валиден цифров потребителски сертификат;

➤ Internet приложение за въвеждане (приемане) на данни от уведомленията по чл. 64, ал 4 от Кодекса на труда към Регистъра на трудовите договори на НОИ от клиенти, снабдени с валиден универсален цифров потребителски сертификат;

Информационна система – пилотен проект “Електронно правителство”, включваща:

➤ Електронни услуги на сертифицирани клиенти през официалния портал на държавната администрация на Република България – E-Government;

➤ Статус на фирмата, включващ подадените данни в Персоналния регистър, постъпилите осигурителни вноски и резултатите от тяхното съпоставяне;

➤ Социалноосигурителен стаж и доход, съдържащ актуални данни за осигурителния стаж и доход за социално осигуряване по месеци от Персоналния регистър на осигурените лица, подадени от всички работодатели на осигуреното лице или от самоосигуряващия се.

Изготвяне на нерегламентирани справки по конкретни заявки и обмен на информация с външни институции – ГДД, МРРБ, МО, МВР, други организации.

1.5. Развитие на човешките ресурси на НОИ

За постигането на адекватност и успешно функциониране на Националния осигурителен институт в условията на променящо се законодателство, реформираща се осигурителна система и функции съществена роля играят човешките ресурси в НОИ. За наблюдаваните години персоналят на НОИ беше натоварен с извършването на изключително разнообразна и обемна работа по провеждането на държавното обществено осигуряване, стартиране на професионалните и универсалните пенсионни фондове – приемането и обработването на заявленията и превода на вноските за тях, работата по събиране и контрол на здравноосигурителните вноски, регистрацията на трудовите договори, поемане плащането на обезщетенията за безработица, дейността по Учителския пенсионен фонд и Системата за регистрация, отчитане и статистика на трудовите злополуки и т.н.

Средната численост на персонала за четиригодишния период е вариала от 3410 до 3570 души, от които над 62% са с висше образование. Бяха създадени и редица нови структурни звена и длъжности с цел да се отговори на високите изисквания и отговорности на института.

С цел подобряване институционалния капацитет на НОИ в областта на човешките ресурси бяха разработени: Система за оценка на персонала; Система за оценка на трудовото изпълнение; Система за подготовка на кадри за НОИ; Система за дългосрочно планиране на персонала и планиране на приемствеността; Стратегия за управление на човешките ресурси; План за структурно оптимизиране дейността на НОИ и др.

Като се има предвид етапът, на който се намира осигурителната система в процеса на реформиране, при този преглед на социалното осигуряване и на стратегическите цели и задачи, стоящи пред НОИ, основните насоки и приоритети, набелязаните и реализираните или предстоящите мерки и инициативи за прилагането им са прецизно ситуирани в календара на времето. Всички те са в определена взаимна зависимост и обособеност. Не представляват еднократни действия, а по-скоро са начин за промяна като трайно решение и поведение – сега и за в бъдеще.

Постигната е яснота и са налице първите резултати за това как трябва да изглежда след години реформиращата се в движение осигурителна система. Стремелът на работещите в НОИ служители и експерти, които пряко са ангажирани в моделирането и обновяването, е тя да добие облика на стабилна публична финансова институция, обслужваща качествено своите потребители и радваща се на обществената подкрепа и доверие.

1.6. Материална база на НОИ

При създаването през 1996 г. Националният осигурителен институт не притежаваше никаква материална база като недвижима собственост, с изключение на едно районно управление. В изпълнение на разработената инвестиционна програма, съгласувана и одобрена от правителството, НОИ има дългосрочна цел да изгради постепенно собствен сграден фонд. Основният подход за постигане на целта е закупуване на подходящи сгради и адаптирането им за нуждите на института. По-малко е застъпено изграждането на изцяло нови сгради, когато в града, където се намира РУСО, не може да се намери съществуваща подходяща такава. Освен реализирането на нов сграден фонд, доколкото условията позволяват, извършва се и поддържане на съществуващия.

Сградният фонд е част от материалната база, без която не може да протича нормалното функциониране на системата, въвеждането на модерни информационни технологии, телекомуникационни инсталации и такива за безопасност и охрана на сградите. Прави се всичко възможно НОИ с териториалните си подразделения да изпълнява в добра материална среда текущите си задачи по провеждане на държавното обществено осигуряване и успешното изпълнение на поетите нови отговорности и дейности. При изграждането, реконструирането, ремонтирането, модерни-

зирането на сградния фонд стремежът е материалната база да отговаря на съвременните изисквания за организация на работното място и на новите технологии за десетилетия напред, като се избягват всякакви разточителства и лукс при строителството, ремонта и обзавеждането на сградите.

През 2000 г. управлението на собствеността продължи по предначертаната инвестиционна програма на НОИ. Съгласно предвидените капиталови разходи на утвърдения от Министерството на финансите разчет, за основен ремонт бяха отпуснати средства на стойност над 2 млн. лв. Извърши се реконструкция и въвеждане в експлоатация на РУСО-Габрово и РУСО-Шумен. Със средства финансирани от Световната банка и със собствени бюджетни средства беше направено проектиране и започна строителството на надстройка в централния сграден комплекс на НОИ в София. Капиталовите разходи за дълготрайни материални активи бяха насочени за закупуване на следните обекти: РУСО Търговище; РУСО-Пловдив; РУСО-Бургас и РУСО-Добрич (сграда за филиал в гр. Балчик).

През 2001 г. капиталовите разходи за основен ремонт бяха отново на стойност над 2 млн. лв., вложени за сградите на районните управления в Хасково, Ямбол, Бургас, Шумен, Разград, Пловдив, София-град (филиал на СУСО в ж.к. Младост) и ЦУ на НОИ – надстройка в сградния комплекс. Капиталовите разходи за дълготрайни материални активи се инвестираха в закупуване на сгради или част от сгради за нуждите на районните управления в градовете Кюстендил и Благоевград. За първи път в системата на НОИ е закупен терен за строеж за нуждите на РУСО-Русе.

През 2002 г. капиталовите разходи за основен ремонт за 2002 г. възлязоха на 3260 хил. лв. Вложени бяха средства за основен ремонт на дълготрайни материални активи в размер на 2 924 141 лв. за нуждите на районните управления в Ямбол, Русе, Благоевград, Пловдив, Кюстендил, Стара Загора, Хасково и РУСО София-окръг. За придобиване на дълготрайни материални активи средствата бяха в размер на 477 787 лв. и включваха компютри, хардуер и друго оборудване, машини и съоръжения, стопански инвентар, изграждане на инфраструктурни обекти. Закупените програмни продукти за нуждите на НОИ, отчетени като нематериални дълготрайни активи, са на стойност 87 384 лв.

През 2003 г. капиталовите разходи за основен ремонт са 4 098,8 хил. лв. За дълготрайни материални активи са вложени 1865 хил. лв., най-вече за районните управления в Благоевград и Пловдив. За придобиване на дълготрайни материални активи е извършен разход приблизително за 2056,7 хил. лв. За нематериални активи в програмни продукти за изпълнение функционалните задачи на института са вложени 175,8 хил. лв.

III. ПЛАНИРАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА БЮДЖЕТА НА ДОО

Разработването на бюджета на ДОО започва след Решение на Министерския съвет в началото на годината (февруари–март) за откриване на бюджетната процедура за всяка следваща година. В решението на МС се изисква разработването на краткосрочна и средносрочна прогноза за тенденциите в приходите и разходите

при действащо законодателство и в определени срокове тя се агрегира от Министерство на финансите в общата прогноза за държавния бюджет на Република България. По принцип краткосрочната и средносрочната прогноза се разработват в толкова варианти, колкото набори от предположения за макроикономическото развитие на страната се предоставят от Министерство на финансите, както и от всички предположения за законодателна промяна в социалната и осигурителната област за срока на прогнозата, които засягат приходите и разходите на ДОО.

След приемане на окончателния вариант на прогнозата за развитието на страната за 3- или 5-годишен период от Министерския съвет, започва разработването на проектобюджета на ДОО за следващата година. Той се съпровожда с разработки, съдържащи проект на консолидирания бюджет на ДОО по пълна бюджетна класификация, проекти на приходите и разходите на съответните фондове и на бюджета на НОИ, с приложения за натурални показатели по приходите и разходите, с приложения по капиталовите разходи и други приложения и справки. Проектобюджетът се внася с подробна обяснителна записка за обсъждане и приемане в Съвета на управителя и с доклад в Надзорния съвет на НОИ. В последствие, след съгласуване в Министерство на финансите в приетите от Правителството срокове, следва технологията на обсъждане и приемане едновременно с държавния бюджет в Министерския съвет и Народното събрание.

Информативно може да се каже, че по приходите позициите по бюджета на ДОО са над 150, а заедно с натуралните показатели – над 500, а по разходите – над 160 (аналогично с натуралните показатели – над 600). Тази огромна информация отразява разнообразието на осигурителното законодателство след старта на реформата в ДОО и фондовата организация на неговото финансиране.

Всичко това показва, че една от най-отговорните функции на Националния осигурителен институт през разглеждания четиригодишен период е **разработването и изпълнението на бюджета на държавното обществено осигуряване и предприемането на политики и мерки за финансово стабилизиране фондовете на ДОО**. След първоначалното отделяне на ДОО от държавния бюджет и създаването през 1995 г. на фонд “Обществено осигуряване” със закон, на следващия етап – с приемането на Кодекса за задължително обществено осигуряване от 1 януари 2000 г., се направи важна стъпка във фондовото обособяване на средствата на ДОО по осигурителни рискове в самостоятелни фондове. През 2000 и 2001 г. осигурителните фондове бяха: фонд “Пенсии”, фонд “Трудова злополука и професионална болест” и фонд “Общо заболяване и майчинство”. В края на 2001 г. Парламентът прие още два закона – Закон за изменение и допълнение на КЗОО и Закон за насърчаване на заетостта, които доведоха до структурни промени във финансовата организация на държавното обществено осигуряване, като се обособиха два нови фонда: “Пенсии, несвързани с трудова дейност” и “Безработица”. Консолидираният бюджет на държавното обществено осигуряване включва бюджетите на посочените по-горе фондове и бюджета на Националния осигурителен институт.

ПРИХОДИ И РАЗХОДИ ПО ОТЧЕТА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО за периода 2000-2003 г.				
ПОКАЗАТЕЛИ	2000 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.
I. ПРИХОДИ-ОБЩО	2 336 791.2	2 318 205.6	2 568 604.9	2 949 316.3
1. СОБСТВЕНИ ПРИХОДИ - ОБЩО	2 336 791.2	2 318 205.6	2 568 604.9	2 949 316.3
2. Осигурителни вноски - общо	2 197 928.8	2 183 490.1	2 442 751.7	2 902 657.1
3. Други собствени приходи	138 862.5	134 715.6	125 853.2	46 659.2
II. РАЗХОДИ - ОБЩО	2 876 434.4	2 922 013.3	3 599 963.6	3 861 793.8
1. ПЕНСИИ	2 534 520.8	2 700 357.7	2 942 682.3	3 159 280.6
2. СОЦИАЛНИ ПОМОЩИ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ	152 310.9	169 289.3	616 230.1	655 273.7
3. АДМИНИСТРАТИВНИ РАЗХОДИ	36 849.3	52 366.4	41 051.2	47 239.5
4. Други	152 753.3			
III. ТРАНСФЕРИ - ОБЩО	422 329.5	602 433.6	1 031 354.4	922 412.8
ДЕФИЦИТ / ИЗЛИШЪК (I-II+III)	-117 313.6	-1 374.1	-4.3	9 935.3
- НАЛИЧНОСТ В НАЧАЛОТО НА ПЕРИОДА	108 802.5	10 690.2	12 589.0	10 665.6
- НАЛИЧНОСТ В КРАЯ НА ПЕРИОДА	10 690.2	12 589.0	10 665.6	10 241.3
Забележка: През 2002 и 2003 г. в разхода за социални помощи и обезщетения са включени и разходите за здравноосигурителни вноски за пенсионерите и безработните.				

Намаляването на размера на осигурителната вноска за фонд “Пенсии” от 32% на 29% през 2001 г. и след това с още 2 пункта – до 27% за лицата, родени след 31.12.1959 г. (за ДЗПО), доведе до флукутации в дефицита на фонд “Пенсии” през разглеждания период.

За 2000 г. дефицитът се равняваше на разхода за пенсии за 1 месец и 15 дни; през 2001 г. – на разхода за пенсии за 1 месец и 22 дни; през 2002 г. дефицитът се равняваше на разхода за пенсии за 2 месеца и 3 дни, а през 2003 г. – той падна под едномесечния разход за пенсии (95% от този разход).

Значителното подобряване на финансовото състояние на фондовете на ДОО и по-специално на фонд “Пенсии” през 2003 г. се дължи до голяма степен на въвеждането на двете политики на Правителството за свиване на сивия сектор и осигуряване върху реални доходи. Чрез регистрацията на трудовите договори и въвеждането на минимални осигурителни прагове по икономически дейности и основни квалификационни групи професии се създадоха условия за нова, по-благоприятна среда за коректно изпълнение на трудовите и осигурителните задължения от страна на работодателите и осигурените лица и по-стриктно спазване принципите на социалното осигуряване – размерите на получаваните обезщетения и пенсии да съответстват на приноса в осигуряването (продължителност и доходи, върху които са правени осигурителните вноски). Това рефлектира и върху събираемостта на осигурителните вноски и спазването на осигурителните задължения.

Най-общите резултати от реализирането на двете политики на Правителството, както и от по-добрата икономическата ситуация в страната през 2003 г., бяха следните:

➤ За фондовете на държавното обществено осигуряване през 2003 г. са събрани с 405,4 млн. лв. повече приходи от осигурителни вноски в сравнение с 2002 г.;

- За здравноосигурителни вноски (приходи на НЗОК) – с 28,7 млн. лв. повече в сравнение с 2002 г.;

- За фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване – професионалните и универсалните пенсионни фондове от втория стълб – нарастване с 14,4 млн. лв. спрямо предходната година.

В резултат на това бюджетът на държавното обществено осигуряване за 2003 г. приключи със значително по-малък недостиг (от около 140 млн. лв.) в сравнение със заложения в ЗБДОО за същата година.

IV. ДОБРОВОЛНО И ПРИНУДИТЕЛНО СЪБИРАНЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА ДОО, ДЗПО И ЗДРАВНО ОСИГУРЯВАНЕ. КРАТКОСРОЧНО ОСИГУРЯВАНЕ

Функциите на Националния осигурителен институт по дейността **“Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване”** се отнасят до събирането на всички видове осигурителни вноски за задължителното обществено осигуряване. Тук влизат също контролно-ревизионната дейност, профилактиката, рехабилитацията и експертната на работоспособността, състоянието на трудовия травматизъм и професионалните болести и задълженията на НОИ по допълнителното задължително пенсионно осигуряване във връзка със събирането на осигурителните вноски за ДЗПО, тяхното персонализиране и превеждането им към универсалните и професионалните пенсионни фондове.

През 2000 г. бяха подписани споразумения за уреждане на взаимоотношенията между НОИ и Главна данъчна дирекция, Агенцията за държавни вземания, Националната здравноосигурителна каса, Министерство на труда и социалната политика, Дирекция национална служба “Полиция”, Агенцията по заетостта и Изпълнителна агенция “Главна инспекция по труда”, Агенцията за следприватизационен контрол. Те регламентираха условията за съвместна дейност, координация и сътрудничество. Въз основа на тези споразумения са извършвани съвместни ревизии и проверки от контролните органи на НОИ и другите ведомства и е предоставяна информация за осигурените лица, за задължения към държавното осигуряване.

Събирането на вземанията на НОИ по ревизионни актове за начет се извършва чрез доброволно погасяване на актовете, заповед по банковите сметки на длъжниците, разсрочване плащането на задълженията и предаване за събирането им от Агенцията за държавни вземания. За четиригодишния период **най-важните задачи**, характеризиращи работата по тази дейност са:

- **Контрол върху просрочените задължения на 100-те най-големи длъжници на НОИ.** Като резултат от тази дейност през 2003 г. размерът на дължимите суми към ДОО (главница и лихва) от 100-те най-големи длъжници намаля от 203 млн. лв. на 189 млн. лв.;

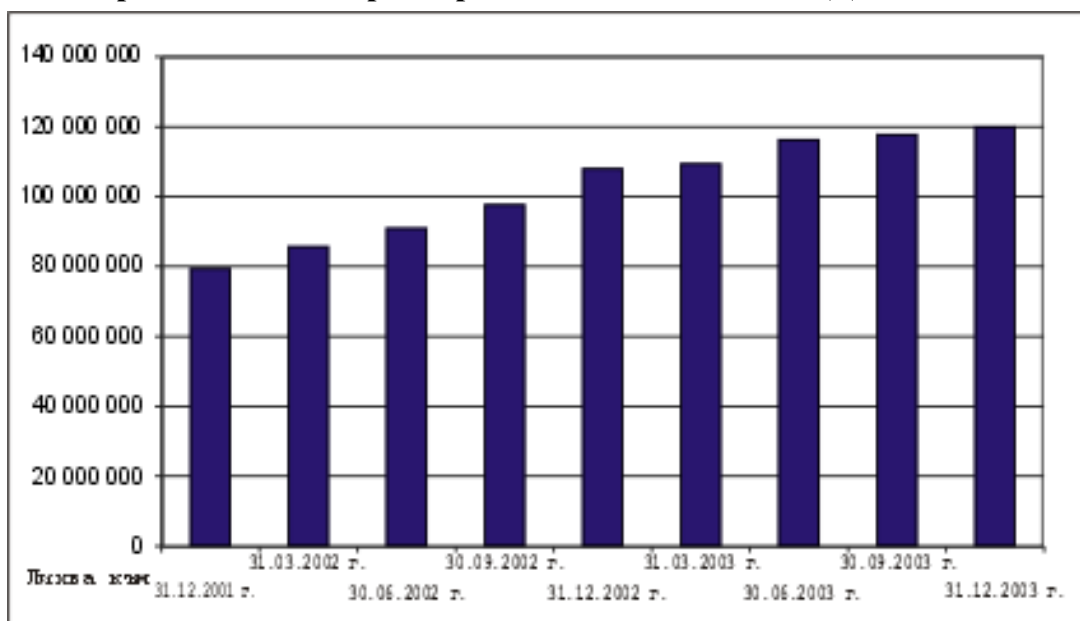
- Контрол върху изпълнението на погасителните планове на длъжниците с разсрочени задължения. До 31 декември 2003 г. са разсрочени задълженията на 428 осигурители, с общ размер 226 443 886 лв., от които са погасени 131 561 819 лв.;

- **Предприемане на мерки за принудително събиране на вземанията на ДОО,**

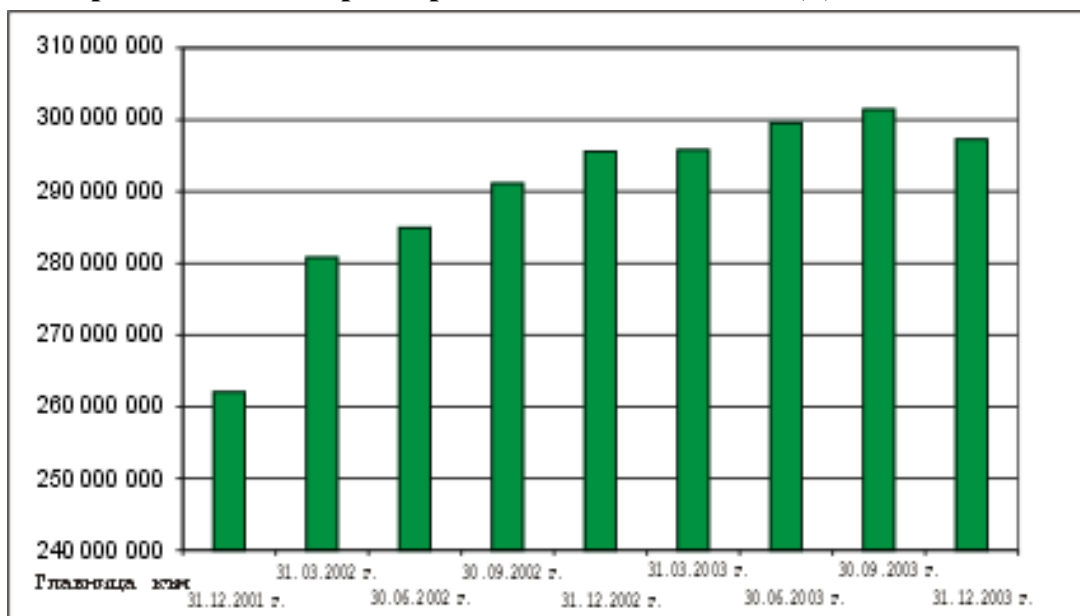
ЗО и ДЗПО. На Агенцията за държавни вземания са предадени задълженията на 13 587 осигурители към държавното обществено осигуряване за общ размер 276 470 764 лв. към 31 декември 2003 г. Чрез Агенцията за държавни вземания са събрани 51 890 656 лв.;

➤ **Определяне на профила на рисковите осигурители и контрол върху поведението им по отношение спазване осигурителните задължения.** Информация за некоректните осигурители се предоставя не само на териториалните поделения на НОИ за извършване на ревизия, но така също и на Инспекцията по труда и на Главна данъчна дирекция.

Справка за общия размер на задълженията към ДОО /Лихва/

Справка за общия размер на задълженията към ДОО /Главница/

Заключения за ефективността на предприетите действия от страна на НОИ по подобряване на събираемостта на осигурителните вноски могат да се направят и от следната таблица:

**Показатели за динамиката в контролно-ревизионната дейност
и размера на задълженията към ДОО по години**

	Брой извършени финансови ревизии	Общ размер на задълженията	Общ размер на погасените задължения
2000 г.	61 913 бр.	331 514 227 лв.	135 380 146 лв.
2001 г.	50 568 бр.	427 403 129 лв.	127 383 134 лв.
2002 г.	47 488 бр.	403 421 075 лв.	113 766 247 лв.
2003 г.	47 734 бр.	417 159 024 лв.	97 526 452 лв.

Тенденцията в намаляването на броя на извършените финансови ревизии е свързана със сегментирането на осигурителите и насочването на контрола върху рисковите осигурители, които не спазват или изобщо избягват внасянето на осигурителни вноски. По-високият размер на погасените задължения през 2000 г. беше свързан с ангажимента на Правителството да погаси задълженията на фирмите от възгледобива във връзка с реструктурирането на отрасъла. По този план бяха погасени около 39 млн. лв. задължения на едни от най-големите минни предприятия в България.

Към дейността по събирането и контрола на осигурителните вноски се включват и **задълженията на НОИ по допълнителното задължително пенсионно осигуряване**. През 2000 г. започна осигуряването в професионалните фондове за работещите при първа и втора категория труд, а от 2002 г. – осигуряването в универсалните пенсионни фондове за лицата, родени след 31.12.1959 г. През отчетания четиригодишен период в професионалните фондове са обхванати около 135 хил. души, а в универсалните фондове – над 1500 хил. души. Преведените средства от осигурителни вноски за професионалните и универсалните пенсионни фондове по години са както следва:

	Професионални пенсионни фондове	Универсални пенсионни фондове	Брой осигурени лица
2000 г.	29 085 113 лв.		
2001 г.	24 018 754 лв.		
2002 г.	40 739 515 лв.	41 096 349 лв.	1 543 929
2003 г.	39 555 598 лв.	63 627 575 лв.	1 635 148

Дейността по ДЗПО е пряко свързана със спазването на осигурителните задължения от страна на осигурителите и осигурените лица, навременното подаване на декларациите обр. 1 и ефективното функциониране на информационната система на НОИ. За осъществяване на текущ контрол върху преводите към пенсионно-осигурителните дружества, както и за подобряване на работата по установяване на съответствията между постъпилите осигурителни вноски по ДЗПО и размера им, из-

числен на база данните за осигурителния доход на осигурените лица от Персоналния регистър, бяха изготвени редица задания за усъвършенстване на контрола и програмните продукти, отнасящи се до дейността по ДЗПО.

Изготвянето на **указания по отпускане и изплащане на паричните обезщетения и оказването на методическа помощ по експертната на работоспособността, здравната профилактика и рехабилитацията на осигурените лица** с цел намаляване на разходите за временната неработоспособност е друг важен аспект от дейността по краткосрочното осигуряване. По-важните резултати от тази дейност се изразяват в:

- Осъществяване на контрол върху болничните листове за временна неработоспособност – за наблюдавания период са отменени над 40% от обжалваните болнични листове и експертни решения на ТЕЛК по временната и трайната неработоспособност;
- Провеждане на дейността по профилактика и рехабилитация (ПР) на осигурените лица – от 2000 до 2003 г. средствата за профилактика и рехабилитация надхвърлят 34 млн. лв. и през програмата по ПР са преминали повече от 120 хил. души. Специално изследване на НОИ показва, че след профилактика и рехабилитация на осигурени с хронични заболявания, изплащаните обезщетения за временна неработоспособност намаляват близо два пъти спрямо периода преди рехабилитацията.

Анализът и оценката на трудовия травматизъм и на риска за професионални болести допълват списъка от дейности по краткосрочното осигуряване. През последните четири години по тази дейност са постигнати следните резултати:

- През периода 01.01.2000–31.12.2003 г. в териториалните поделения на НОИ са подадени общо 24 933 декларации за трудови злополуки и са открити същият брой досиета. Извършено е разследване съвместно с представители на областните инспекции по труда и други контролни органи на над 950 случая, а за над 5000 случая е изисквана допълнителна информация за осигурителя, пострадалото лице и обстоятелствата при които е станала злополуката. Издадени са над 24 800 разпоредения за приемане или неприемане на злополуката за трудова;
- Създадена е системата за регистрация, оценка и статистическо отчитане на трудовите злополуки в НОИ, като предпоставка за въвеждането на диференцирана осигурителна вноска за риска трудова злополука и професионална болест. Целта тук е да се стимулират мерките за превенция на този риск, както и да се санкционират тези осигурители, които не осигуряват добра охрана на труда и безопасни и здравословни условия на труд;
- Във връзка с изпълнение на задължението на НОИ да предоставя периодично информация за трудовите злополуки на МТСП, НСИ и др., през 2001 г. е утвърдена “Система за статистика на трудовите злополуки”. Последната е аналог на европейската (ESAW) и е заложена в подсистема “Трудови злополуки” от информационната система “Социално осигуряване” на НОИ. Системата ще осигурява необходимата статистическа информация при определяне размера на диференцираните осигурителни вноски за фонд “Трудова злополука и професионална болест”.

V. РАЗВИТИЕ НА ПЕНСИОННОТО ДЕЛО

Друга важна функция в дейността на НОИ е **пенсионното осигуряване**. Тази функция е свързана с пенсионното обслужване на гражданите и прилагането на законодателството при отпускане, изменение, възстановяване, спиране, прекратяване, увеличаване на техните пенсии, както и изплащането им.

През четиригодишния период тази дейност се характеризираше с повишена интензивност поради промените в законодателството, което се изрази в по-големия поток от заявления за отпускане или изменение на пенсиите, повече жалби или писма със запитвания и телефонни обаждания, повече посещения на гражданите в приемните на ТП на НОИ и Централно управление. Най-масовата акция в областта на пенсиите през 2000 г. беше преизчисляването на всички пенсии по новата формула. Преизчислението беше извършено към 1 юли с.г., като новите размери се изплатиха със задна дата – от 1 януари 2000 г., и обхващаше над 2,4 млн. пенсии. След 1 януари 2000 г. се създаде и друга законодателната възможност, а именно при отпускане на социална пенсия за инвалидност тя да се изплаща към друга пенсия. По тази причина през 2000 г. се отпуснаха 82 425 социални пенсии за инвалидност и техният брой нарасна от 64 484 през 1999 на 145 605 през 2000 г., или повече от два пъти.

От 1 юли 1999 г. преживелият съпруг/а/ получи право на добавка към пенсията си в размер на 20 на сто от пенсията на починалия наследодател. През 1999 г. бяха отпуснати 452 525 добавки, но често поради липса на доказателствени документи не всички подадени молби бяха удовлетворени през същата година. Обработването им продължи и през 2000 г. Като се прибавиха и новопостъпилите заявления, броят на отпуснатите добавки достигна 542 814, а към 31.12.2003 г. този брой вече бе 613 342, със среден размер на добавката 18,42 лв.

През 2001 г. беше изменен чл. 100 от КЗОО и осъвременяването на пенсиите беше изместено с един месец напред – вместо от 1 юли, то се извършва от 1 юни всяка календарна година.

Направи се еднократно и служебно преизчисление на някои видове пенсии. Правното основание за това увеличение са създадените алинеи 3 и 4 на § 7 от ПЗР на КЗОО, съгласно които индивидуалният коефициент на лицата, чиито пенсии са отпуснати по отменения Закон за пенсиите и включват осигурителен доход за периода след 31.12.1996 г., се преизчислиха еднократно и в знаменателя за определяне на индивидуалния коефициент се включи средномесечният осигурителен доход, вместо средната работна заплата за същия период. Преизчислението засегна лица, получаващи пенсии за осигурителен стаж и възраст и пенсии за инвалидност.

И през 2002 и 2003 г. наред с годишното осъвременяване на пенсиите от 1 юни, се извършиха и други важни промени, касаещи условията за отпускане на пенсиите. За пенсиите за осигурителен стаж и възраст се въведе изискването за правопо- раждащата дата за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст, съгласно което тези пенсии се отпускат от датата на прекратяване на осигуряването, ако заявлението за отпускане на такъв вид пенсия, заедно с необходимите документи е подадено в 6-месечния срок от прекратяване на осигуряването. Ако този срок е изпуснат, пенсията се отпуска от датата на подаването на документите.

От 1 януари 2002 г. влезе в сила и нова разпоредба относно придобиването на право на пенсия поради общо заболяване от инвалидите по рождение или с придобита инвалидност до постъпване на работа. Според нея тези лица придобиват право на пенсия при наличие на една година осигурителен стаж. В резултат на новата промяна бяха отпуснати над 3200 такива пенсии.

През 2003 г. във връзка с промяна на тавана на пенсиите от началото на 2004 г. бяха проверени 178 999 пенсии, на които действителният размер е над 200 лв. Освен това по програмата “Помощ за пенсиониране” бяха подадени 5564 молби за издаване на удостоверения и са издадени 3452 документа, удостоверяващи, че лицата отговарят на условията за включване в програмата.

Динамика в някои показатели, свързани с пенсионното обслужване за периода 2000–2003 г.

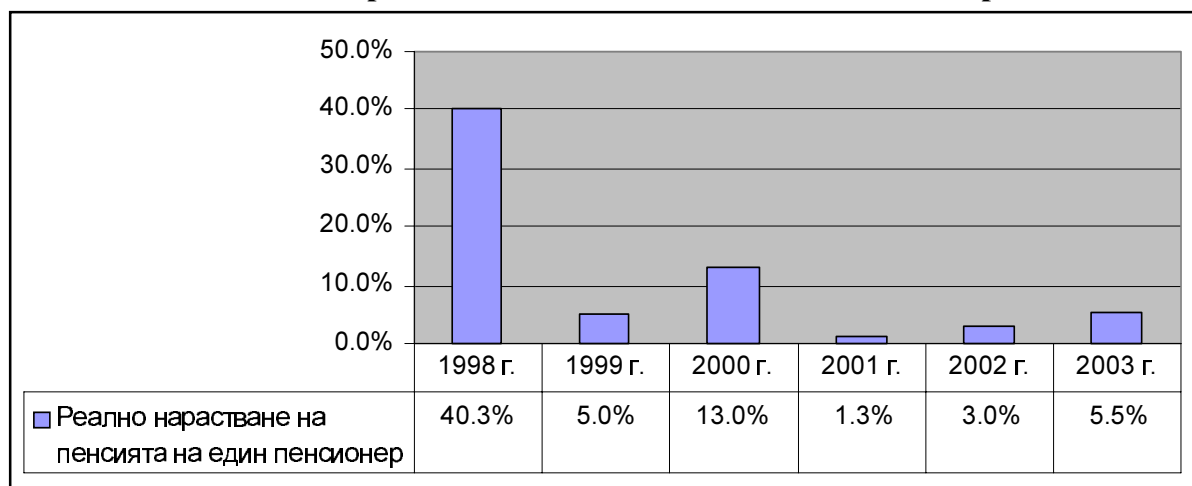
	Новоотпуснати пенсии	Изменени пенсии	Прекратени пенсии	Социални пенсии	Вдовишки добавки
2000 г.	160 007	159 421	179 823	82 425	90 289
2001 г.	150 357	674 102	155 516	101 991	40 018
2002 г.	141 910	150 038	167 705	74 694	57 169
2003 г.	152 084	173 860	165 519	69 763	57 159

* В колоните за социалните пенсии и вдовишките добавки е даден по години броят само на новоотпуснатите пенсии и добавки

За същия период броят на пенсионерите и на пенсиите се е променил както следва:

	Брой пенсионери	Брой пенсии	Среден размер на пенсията на един пенсионер
2000 г.	2 375 149	2 503 773	86,41 лв
2001 г.	2 369 990	2 605 580	92,37 лв
2002 г.	2 344 195	2 645 698	102,29 лв
2003 г.	2 330 760	2 693 911	110,65 лв

Реално нарастване на пенсията на един пенсионер

За четиригодишния период е отговорено на над 68 хил. писма на граждани, в т.ч. и препратени по различни ведомства. Дадени са методически указания за решаване на различни казуси във връзка с отпускане и изплащане на пенсии въз основа на 12 816 пенсионни преписки със запитвания. Изготвени са 17 доклада за персонални пенсии за 939 деца и са обработени над 720 преписки по молби за опрощаване на суми от надвзети пенсии, съгласно Указ № 2773/1980 г.

Изготвени са и над 480 вътрешни писма до ТП на НОИ с указания за прилагане на нормативната уредба, като в това число влизат и съвместните писма с други дирекции от Централно управление на НОИ и други ведомства (Агенцията по заетостта, Български пощи, Националната експертна лекарска комисия и др.).

VI. МЕЖДУНАРОДНИ СПОГОДБИ И МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Дейността по международните спогодби е свързана с подготовката и изпълнението на международни договори за социалното осигуряване, по които една от страните е Република България.

Основната дейност по разработването на международни спогодби е изготвянето на проекти на двустранни и многостранни спогодби в областта на социалното осигуряване, на проекти на административни споразумения и двузични формуляри във връзка с прилагане на спогодбите.

През 2000 г. страните, в които са изплащани пенсии на български граждани, са: Чехия, Словакия, Германия, Полша, Унгария, Македония, Хърватска, Словения, СР Югославия, Босна и Херцеговина. Броят на изплатените пенсии е 3709. Разходите за тези пенсии са 2,8 млн. лв.

По споразумението с Република Турция през същата година са обхванати 17 905 пенсионери, в т.ч. възобновени са пенсиите на 17 833 души, отпуснати са нови на 20 души и са изменени 46 пенсии. Общата сума на изплатените през 2000 г. пенсии на български пенсионери, живеещи в Република Турция, възлиза на 23,3 млн. лв. Общо разходите за пенсии по международни спогодби за 2000 г. са 26,1 млн. лв.

През същата година започнаха преговори с представители на Украйна и Унгария за сключване на двустранни спогодби в областта на социалното осигуряване. Бяха проведени консултации с Министерството на социалната политика на Руската федерация за подписване на нова спогодба между двете страни. Беше проведен и вторият кръг от преговорите с Македония и Хърватска и бяха съгласувани текстовете по спогодбата със Словакия и административното споразумение към нея. През ноември 2000 г. беше подготвена и по-голяма част от административното споразумение за прилагане на спогодбата с Германия в областта на осигуровката за трудова злополука и професионална болест.

През 2001 г. бяха подписани и ратифицирани, без да са влезли в сила, спогодбите със Словакия и Украйна. В напреднала фаза на подготовка бяха проектите за нови спогодби с Република Кипър, Конфедерация Швейцария и Съюзна република Югославия. Започнаха преговори с делегации от Кралство Испания и Кралство Холандия.

Изплатените суми за пенсии по международни спогодби през 2001 г. са общо 48,5 млн. лв., в т.ч. по споразумението с Турция – 45,2 млн. лв.

През 2002 г. влезе в сила новата спогодба със Словакия и се проведеха консултации относно спогодби в областта на социалното осигуряване и с компетентните органи на Австрия, Полша, Унгария, Кипър, Испания, СР Югославия, Хърватска, Гърция. Осъществени бяха работни срещи с органите за връзка на Словакия, Турция и Германия.

През 2003 г. бяха подписани нови спогодби и влязоха в сила, както следва:

- Договор между Република България и Република Македония за социално осигуряване и Административно споразумение за неговото прилагане – подписани на 6.02.2003 г., в сила от 1.08.2003 г.

- Спогодба между Република България и Република Хърватска за социално осигуряване – подписана на 14.07.2003 г., Административно споразумение за прилагане на спогодбата – подписано на 17.10.2003 г.

- Спогодба между Република България и Сърбия и Черна гора и Административно споразумение за нейното прилагане – подписани на 11.11.2003 г.

- Административно споразумение за прилагане на Договора между Република България и Кралство Испания за социално осигуряване – подписано на 28.10.2003 г. От 1.11.2003 г. влизат в сила договорът и административното споразумение.

- От 1.04.2003 г. е в сила Договор между Република България и Украйна за социално осигуряване. Проведени бяха и двустранни срещи, свързани с договаряне на текстовете на проекти на двустранни спогодби, административни споразумения, двуезични формуляри по прилагане на спогодбите и работни срещи по прилагането на действащи спогодби:

- През февруари 2003 г. в София се проведеха разговори с органите за връзка на Сърбия и Черна гора за договаряне на текстовете на двуезичните формуляри;

- През февруари и август 2003 г. се състояха срещи с представители на германските служби за връзка в областта на задължителното осигуряване за трудова злополука и професионална болест от Главното сдружение на търговските браншови съюзи (HVBG);

- През март и септември 2003 г. се проведеха преговори с експерти на Република Полша относно сключване на нова спогодба в областта на социалното осигуряване;

- През април 2003 г. се проведеха разговори между органите за връзка на Република Македония относно утвърждаването на двуезичните формуляри;

- През април 2003 г. се проведе работна среща с представители на Република Турция по прилагане на споразумението между двете страни;

- През април и юли 2003 г. се проведеха преговори с експерти на Украйна по проекта на споразумение за прилагане на Договора между Република България и Украйна за социално осигуряване;

- През юни 2003 г. се проведе поредният кръг от разговорите с представители на Република Унгария по проекта на спогодба за социална сигурност между двете държави;

- През юни 2003 г. се проведе работна среща с представители на службите за връзка от Осигурителния институт на провинция Саксония–Анхалт, Хале;

➤ През 2003 г. се проведеха и четири срещи (януари, март, юни и юли) с експерти от Република Австрия, в резултат на които окончателно беше договорен текстът на спогодбата за социална сигурност и споразумението за нейното прилагане. В периода септември–ноември 2003 г. се проведеха две срещи със служби за връзка на Република Австрия по договаряне на двуезичните формуляри;

➤ През октомври 2003 г. се проведеха преговори с органите за връзка на Република Хърватска за договаряне на Административно споразумение и двуезични формуляри;

➤ През октомври 2003 г. се състоя работна среща с представители на Чешката република по практическото прилагане на Спогодбата между Република България и Чешката република за социално осигуряване, в сила от 1 януари 2000 г.

След период на прекъсване беше възобновена дейността по съгласуване на проектите за спогодби с Конфедерация Швейцария, Кралство Холандия и Република Кипър по кореспондентен път.

През 2003 г. бяха разменени проекти за спогодби в областта на социалното осигуряване с Италия, Словения, Молдова, Дания, Канада, Румъния, Белгия и Люксембург.

Международната дейност на НОИ включва още и **международното сътрудничество**, реализацията на проекти и поддържане на връзки с международни организации и външни партньори на Националния осигурителен институт.

През периода 2000–2003 г. се реализира проектът за администриране на социалното осигуряване, финансиран със заем 4081 А–BUL на Световната банка. Този проект завърши със създаването на интегрираната информационна система на НОИ и бе изграден административен капацитет, способен да поеме новите функции и отговорности на института. Оценката на Световната банка за работата по проекта беше неизменно “Високо задоволителна” (“High Satisfactory”), което изисква и занапред НОИ да защитава името си на модерна и водеща институция в държавната администрация.

От началото на 2004 г. НОИ е бенефициент на “туининг проект” с партньори от Холандия по прилагането на регламент 1408 на ЕС. Проектът ще помогне за развитие на институционалния капацитет на НОИ и НЗОК по реализирането на осигурителните права на българските граждани, пребиваващи в страните членки на ЕС, както и на граждани от тези страни по време на пребиваването им в България.

Националният осигурителен институт е и единствената българска осигурителна институция, която е член на Международната асоциация по социално осигуряване (МАСО). През септември 2000 г. управителят на НОИ бе избран за член на бюрото на МАСО и за член на Комисията по подготовка на стратегията за обучение.

От 2000 г. експерти на НОИ започнаха да участват и в работните групи по две от главите на преговорите за присъединяване към Европейския съюз: “Свободно движение на хора” и “Социална политика”. Редовната дейност на участниците включва подготовка на преговорните позиции по двете глави, изготвяне на становища по годишния доклад за напредъка на България в процеса на присъединяване, участие в подготовката на Националния план за действие 2000–2006 г., Комуникационна стратегия и други документи, свързани с присъединяването. Работна група на НОИ подготви анекси към Регламент 1408/71 и Регламент 574/72 на ЕС, в които бяха очертани специфичните елементи на националното осигурително законода-

телство с оглед влизането в сила на съответните регламенти след датата на присъединяването ни към ЕС.

НОИ има оторизирани представители и в три от комитетите към Основния управляващ комитет по социална кохезия на Съвета на Европа: по стандартизиращите документи на СЕ; по координация на социалноосигурителните схеми и по сравнителните таблици на страните членки.

Със свои представители НОИ активно участваше в работата на Съвета на Европейската социална харта, учреден при МТСП.

През последните три години 2001–2003 НОИ се утвърди и като център за обмяна на опит и обучение по пенсионната реформа за редица страни от Централна и Източна Европа. Много страни вече проявяват интерес към нашето социално законодателство и институционалния опит на НОИ, тъй като България е една от първите източноевропейски страни, която реализира успешно преминаването към съвременен тристълбов модел на социалното осигуряване. Бяха проведени учебни посещения от: Хърватска, Азербайджан, Македония, Грузия, Черна гора, Руската федерация, Румъния, Украйна, Молдова и др. Управителят на НОИ бе поканен да изнесе доклади на международни форуми, организирани от такива авторитетни организации като Световната банка, Международния валутен фонд, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, Международната асоциация по социално осигуряване, Майкрософт и др.

VII. ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ТРАДИЦИИТЕ В НОИ

Националният осигурителен институт е създад и поддържа **трайни контакти с представителите на всички средства за масова информация** – вестници, радиа, телевизии и обществени организации. Използват се разнообразни инструменти за предаване на информацията, както и всички възможности за обучаване на журналистите в сложната материя на социалното осигуряване. В периода септември 2000 – края на 2003 г. са проведени 8 работни срещи с журналисти, на които са обсъждани и разяснявани следните теми: Изменения и допълнения в КЗОО; Новото в пенсиите; Нови моменти в ДОО; Приоритети в социалната политика; Персоналният регистър на НОИ и предоставяне на информация от него; Проект на бюджета на ДОО за 2003 г. и резултати от изпратените сведения от Персоналния регистър; Регистрация на трудовите договори и минималните осигурителни прагове; Предоставяне на информация от НОИ за здравната осигуреност на гражданите; Подаване на информация чрез цифров сертификат на електронен подпис.

След приети от Народното събрание, Министерския съвет и Надзорния съвет на НОИ нови нормативни документи и промени в законодателството се правят традиционните вече пресконференции, чиито брой в периода 2000–2004 г. е 12 и тематично обхващат всички нови моменти в осигуряването.

През 1999 г. беше поставено началото за създаването на **интернет-страница** на НОИ, но реално тя стартира в края на май 2000 г. За по-малко от 4 години тя получи признанието на обществеността с богатата информация за нормативната уредба и

практиката в осигурителните отношения, възможността за получаване на консултации по конкретни проблеми на посочения адрес на електронната поща. На осигуряваните в професионалните и универсалните пенсионни фондове за допълнително задължително пенсионно осигуряване се предостави възможността за проверка на разпределението им към тях и на месеците, за които имат преведени вноски. От октомври 2003 г. чрез интернет-страницата на НОИ могат да се проверяват и данните за здравето осигуряване във връзка с правата на здравноосигурените лица. Създаден е също Интранет за нуждите на териториалните поделения на института.

Интернет-страницата непрекъснато се обновява и в нея се публикуват нормативни документи по социалното осигуряване, финансови отчети, параграфи от единния бюджетен класификатор, сметки, данни за изпълнение на осигурителните задължения на работодателите, таблици за размерите на средномесечния осигурителен доход, обобщени данни за трудовите злополуки, указания на Централното управление на НОИ по приложение на законодателството, линкове за връзка със сродни институции.

През 2000 г. НОИ разработи съвместно с проект “Пенсионна реформа” **поредица от брошури и филми**, представящи на достъпен език новия осигурителен модел. По същото време бе открита и **гореща телефонна линия** в НОИ, по която специално обучени експерти даваха информация и консултации по пенсионни въпроси. Линията бе достъпна за гражданите от цялата страна на една и съща цена – 11 стотинки на минута. В края на 2002 г. горещата телефонна линия се превърна в Център за социална информация към МТСП, като по нея може да се получи консултация по всички социални въпроси.

В началото на 2002 г. Националният осигурителен институт възобнови традицията да издава свой **бюлетин**. Новото двумесечно издание отразява днешните постижения и проблеми на института, хвърляйки мостове към богатото историческо минало и към бъдещето на социалното осигуряване в България. Бюлетинът отразява динамиката на основните показатели, свързани с приходите и разходите на държавното обществено осигуряване, дейността по отпускане и изплащане на пенсии, дейността по събирането и трансфера на осигурителните вноски, развитието на информационната система на НОИ. Той съдържа богата информация за хода на пенсионната реформа. На страниците на изданието се публикуват информации, статии по възлови проблеми, коментари и други материали, които засягат всички участници в осигурителния процес.

Обществената осигурителна система, администрирана от НОИ, е обект на внимание на цялото общество. Ето защо бюлетинът е посредник между институциите и обществеността в публичното обсъждане на осигурителната практика и на предвижданията и предлаганите промени в политиката по социалното осигуряване. Бюлетинът е открита трибуна за членовете на парламентарната Комисия по труда и социалната политика, за ръководни кадри и експерти от Министерството на труда и социалната политика, от Държавната агенция за осигурителен надзор, за представители на синдикатите и организациите на работодателите. Сред целевата аудитория и бъдещите автори на бюлетина са и представителите на частните пенсионноосигурителни дружества. Бюлетинът представя НОИ и пред международни проек-

ти, фондации и организации, оказващи техническа и консултантска помощ за осъществяването на реформата в областта на осигуряването. В него се публикуват факти и постижения от българската практика в областта на социалното осигуряване, представляващи интерес за други страни. Бюлетинът е ценно помагало на представителите на средствата за масова информация като източник на автентични, достоверни и актуални данни за социалното осигуряване. Той се помещава и в интернет-страницата на НОИ.

Съвместно с ИК “Труд и право” се издава **годишникът “Социално осигуряване”**, който съдържа пълна и актуална информация за задълженията и правата на участниците в осигурителния процес. Подобно участие на експерти на института има и в други авторитетни издания. Друга форма на контакт и получаване на обратна информация са и семинарите, провеждани с ръководители по човешките ресурси или счетоводители от търговски дружества, синдикални и работодателски организации и др.

Националният осигурителен институт вече има свое **лого**, което изразява връзката между поколенията и солидарността между осигурените лица – основният принцип на общественото осигуряване.

На 11 ноември 2002 г. Националният осигурителен институт за пръв път отпразнува и своя **професионален празник – Денят на социалното осигуряване в България**. За патрон на осигурителите беше избран Свети великомъченик Мина – закрилник на бедните, на инвалидите, на вдовиците, радетел за семейно благополучие. По случай празника НОИ спонсорира издаването на книгата “Социалното осигуряване в България (1888–1951)” с автор Никола Константинов. На същата дата през 2003 г. в Централното фоайе на Народната библиотека “Св. св. Кирил и Методий” беше открита голяма документална изложба “Социалното осигуряване в България – минало, настояще, бъдеще”, организирана от НОИ със съдействието на Главно управление на архивите към МС, Централния държавен архив и НБКМ. На тази изложба бяха показани уникални документи, отразяващи началото на социалното осигуряване в България от ранната 1880 г. и проследяващи развитието на социалното дело и институциите, свързани с него, до наши дни.

VIII. ВЪНШЕН И ВЪТРЕШЕН ОДИТ

Външният одит върху дейността на Националния осигурителен институт се осъществява от Сметната палата. За периода 2000–2003 г. всички проверки на Сметната палата са завършвали с констатации за незначителни пропуски в различните сфери на дейността на НОИ и със заверка с висока оценка на докладите за Закона за бюджета на ДОО за всяка календарна година и за изпълнението на бюджета за същата година. Сътрудничеството между контролните органи на Сметната палата и отговорните експерти от НОИ е изключително ползотворно и колегиално и това допринася за предотвратяване на грешки и нарушения.

Вътрешният одит се осъществява от Агенцията за държавен вътрешен финансов надзор и специализираната дирекция “Ведомствен контрол”. Тези два органа оказват методическа помощ по прилагането и изпълнението на нормативните доку-

менти в различните функционални дейности на НОИ и провеждат превантивен контрол с цел минимизиране на пропуските и нарушенията във финансовата дейност на териториалните поделения на НОИ и Централното управление.

За оказване на методическа помощ на ТП на НОИ в съответните функционални области са разработени редица указания и препоръки с конкретна и строга практическа насоченост. Осъществява се и контрол върху предприетите мерки за изпълнение на предписанията от проведените ревизии.

През 2003 г. в НОИ беше изградена Система за финансово управление и контрол.

IX. НОИ – ПОГЛЕД КЪМ БЪДЕЩЕТО

Въз основа на анализа на социалното осигуряване през периода 2000–2003 г., администрирано от НОИ, могат да се направят следните изводи и препоръки:

Държавното обществено осигуряване е итеративен процес с лагов ефект. За него е валидна поговорката: “Ако искаш след време да събираш плодове, сега трябва да засадиш.” Резултатите от извършените промени в пенсионната система показват необходимостта от продължаване на реформата в социалното осигуряване в същата посока, тъй като системата е инерционна.

От критически важно значение е не откликването на конюнктурни интереси под лобистки натиск, така че да стане възможно реформата в осигурителната система да бъде доведена до завършеност, независимо от смените в управляващите политически сили. Налагащите се промени би следвало да водят до премахване на появили се несъвършенства на системата, без да засягат философията и основополагащите принципи на осигурителния модел.

Създаденият български осигурителен модел следва да поддържа релевантни части за всеки от двата елемента – разходопокривния и капиталопокривния. Търсенето на баланс, без пренебрегване значението на нито единия от двата, е жизнено важно условие, тъй като всеки от тях има своето предназначение и уникална роля в общия процес за социална защита чрез разнообразие на доходите от пенсия.

Финансовата жизнеспособност на разходопокривната солидарна система може да бъде гарантирана чрез мерките за повишаване на заетостта и намаляване на безработицата, строгия контрол по спазването на трудовото и осигурителното законодателство, разкриване на генезиса и премахване на причините за стремежа към укриване на трудова заетост, доходи и осигурителни вноски. Резултатите от 2003 г. показват, че ако действията продължат в тази насока ще се създадат условия и за:

- по-добра бизнес среда с всички необходими предпоставки;
- повишаване на доверието към държава от нов тип и към съвременна осигурителна система;
- ефективен контрол и оптимизиране на резултатите от одита;
- използване на съвременни методи за събиране и обмен на информация, свързана с осигурителния процес, между всички заинтересовани институции;
- изграждане на данъчна и осигурителна култура в населението за доброволно изпълнение на задълженията като предпоставка за обществено добруване.

Солидарната пенсионна система може в по-кратки срокове да разгърне по-добре своята роля и предназначение, включително повишаване на пенсиите, ако с приоритет се решават проблемите на страната, свързани с икономическите и демографските фактори, влияещи пряко върху нейното функциониране. Това очакване се основава на презумпцията, че бедна държава не може да реализира добра социална политика.

За осъществяването на социалната политика е необходима надеждна административна система, каквато е Националният осигурителен институт. За да изпълни своята мисия при реализиране на общественото осигуряване и за качествено обслужване на населението, НОИ се нуждае от средства за административна издръжка, съответстващи на потребностите за пълноценно извършване на всички видове функционални дейности.

Предизвикателствата към НОИ в следващите три-четири години са следните:

- Създаване на организация и поемане на изплащането на обезщетенията за временна нетрудоспособност при болест, бременност и раждане и отглеждане на малко дете от НОИ. Това ще освободи работодателя от неспецифични за него функции – да действа като осигурителна институция. Така ще се освободи и ресурс от време на ревизорите на НОИ, които сега изразходват почти половината от времето на една ревизия за контрол върху изплащаните от работодателя краткосрочни обезщетения, а констатираните щети за фондовете на ДОО са символични. Изплащането на обезщетенията от НОИ на практика ще ограничи случаите на измама със средствата на ДОО, които сега не са рядко явление;
- По-нататъшна автоматизация на осигурителните процеси и по-масово използване на електронния подпис (вкл. чрез електронното правителство) за предоставяне на услуги на осигурители, самоосигуряващи се и осигурени;
- Откриване на нови работни места в съществуващи и разкриване на нови филиали на НОИ с единна инфраструктура за доближаване до осигурените лица и пенсионерите с цел по-бързо и евтино обслужване;
- Поемане на административното и счетоводното обслужване на фонда за гарантиране вземанията на работниците в случай на несъстоятелност на работодателя;
- Разработване на варианти за повишаване на минималните пенсии за осигурителен стаж и възраст и другите трудови пенсии и намиране на необходимите за целта средства, вкл. чрез дългово финансиране;
- Изграждане на архивно стопанство за приемане на разплащателни ведомости и други финансово-счетоводни документи от осигурители, които са прекратили дейността си и нямат правоприемници и предоставяне информация на осигурените лица и други ведомства;
- Създаване електронен архив с досиета на пенсионери и осигурители за бърз и надежден достъп до съответната за тях информация и актуализирането ѝ;
- Усъвършенстване и изграждане на нови подсистеми за контрол на отпускане и изплащане на дългосрочни и краткосрочни обезщетения и помощи, вкл. регистрация на инвалиди, рехабилитация;
- Разширяване и автоматизиране обмена на информация с министерства и ведомства от държавната администрация, външни институции, търговски банки и т.н.;

➤ Съвместна работа с Националната агенция по приходите за стартиране на пилотната фаза и последваща практическа реализация на политическото решение за събиране на данъци и осигурителни вноски от една институция.

Тези нови задачи на НОИ ще доведат до едно по-ефективно и по-ефикасно обслужване на участниците в осигурителния процес. Ще се засили доверието към осигурителната система и ще се подобри осигурителната култура на населението. Всичко това в края на краищата ще доведе и до успешно завършване на реформата в социалното осигуряване и постигане на финансова устойчивост на неговите фондове.

Повече информация за социалното осигуряване и пенсионната реформа можете да получите от страниците в Интернет на:

Национален осигурителен институт **www.nssi.bg**

Министерство на труда и социалната политика **www.mlsp.government.bg**

Комисия за финансов надзор **www.fsc.bg**

*Проект "Пазар на труда"
към Американската агенция за
международно развитие* **www.pension.bg**

*Редакцията очаква от читателите на Бюлетина на НОИ
мнения и предложения за материали на адреса на редакцията:*

*1303 София, бул. "Ал. Стамболийски" № 62-64
Тел: 02 926 1010; 02 926 1234*

Бюлетинът се разпространява безплатно.